

**Recenzja osiągnięć doktor Anny Józefowicz
ws. o nadanie stopnia doktora habilitowanego nauk społecznych
w dyscyplinie pedagogika**

1. Sylwetka naukowa Kandydatki

Pani Doktor Anna Józefowicz związana jest zarówno poprzez swoją karierę naukową, jak i zawodowo z Uniwersytetem w Białymstoku. Jest on dla niej miejscem wykształcenia, zdobywania kolejnych kwalifikacji (studia podyplomowe) oraz stopni naukowych (włącznie z aktualnym postępowaniem) oraz jest też jej podstawowym miejscem pracy. Z pedagogiką jako dyscypliną naukową Kandydatka związana jest od przedsięwzięcia doktorskiego, które zakończyło się zdobyciem stopnia naukowego doktora nauk humanistycznych w 2009 roku. Swoje zainteresowania skupiła wówczas wokół tematu roli społecznej matki w rodzinie wiejskiej w okresie Drugiej Rzeczypospolitej i już wówczas jej uwaga objęła także sytuację dziecka oraz kwestie relacji społeczno-wychowawczych w rodzinie.

Kandydatka jest badaczką, która w swej tożsamości naukowej osadza się na polu kilku dyscyplin - oprócz pedagogiki w uprawianych przez nią badaniach i publikacjach widoczne są wyraźnie literaturoznawstwo, kulturoznawstwo i historia. Autorka trafnie siebie samą określa więc jako badaczkę o profilu interdyscyplinarnym. Dokonana przeze mnie analiza tematyki jej twórczości naukowej pozwala mi również określić auto-charakterystykę tematyczną Kandydatki jako trafną. Charakterystyka ta wskazuje na trzy główne nurty badawcze: społeczne role kobiet i matek, edukacyjny charakter przekazów regionalnych oraz edukacyjne wymiary i funkcje literatury dla dzieci młodzieży. W tym ostatnim nurcie wyrazisty obszar badań Autorki to perspektyw wielokulturowości. Przegląd treści publikacji przedstawionych przez Kandydatkę do oceny pozwala mi też stwierdzić, że w jej zainteresowaniach badawczych i twórczości naukowej odnaleźć można wyraźny wspólny mianownik, jakim jest dziecko oraz jego relacje z matką i jego sytuacja oraz kondycja życiowa i rozwój analizowane w różnych okresach historycznych, w różnych kontekstach kulturowych oraz w perspektywie edukacyjno-socjalizacyjnych oddziaływań elementami kultury regionalnej czy literaturą. Dziecko i dzieciństwo jest też i oddzielnie i wyraźnie wyodrębnionym przez Kandydatkę obszarem jej

zainteresowań w ramach którego prowadziła badania literaturoznawczo-pedagogiczne a w efekcie finalnym rozwinęła je w projekcie habilitacyjnym - pracy pt. *Obrazy dzieciństwa w polskiej prozie dziecięcej XXI wieku – w poszukiwaniu kontekstów edukacyjnych* (Białystok 2020), wskazanej jako osiągnięcie podstawowe.

Uważam, że na tle aktywności naukowej i dorobku publikacyjnego Kandydatka jawi się jako badaczka o zdecydowanej tematycznie ścieżce rozwoju i określonych konsekwentnie rozwijanych zainteresowaniach naukowych. Jest więc Autorką dość wyrazistą tematycznie, z widocznymi sympatiami tematycznymi oraz metodologicznymi oprócz pedagogiki kierowanymi także w stronę sztuki i literatury, w ramach których zdobyła przecież podstawowe „szlify naukowe” poprzez studia magisterskie na kierunku filologia polska. Ponadto przegląd tematyki przedstawionych przez Kandydatkę publikacji pozwala mi stwierdzić, iż podejmuje ona tematy ciekawe, oryginalne oraz co szczególnie istotne, tematy ważne z punktu widzenia ich społeczno-pedagogicznego znaczenia.

W sylwetce zawodowo-naukowej Kandydatki zwraca więc uwagę wpływ jej dualnego wykształcenie na karierę badawczą. Studia podstawowe z filologii polskiej a doktorat z pedagogiki znajdują wyraźne połączenie w podejmowanej przez nią tematyce badań i sposobach ich realizowania. Ponadto zwraca też uwagę aktywność Kandydatki w zakresie doskonalenia zawodowego, tj. studia uzupełniające i podyplomowe w zakresie socjoterapii i edukacji twórczej, zarządzania badaniami naukowymi oraz w zakresie pedagogiki przedszkolnej i wczesnoszkolnej.

2. Ocena podstawowego osiągnięcia naukowego – rozprawy habilitacyjnej

Kandydatka wskazała, jako swoje główne dla wniosku o nadanie stopnia doktora habilitowanego pracę zatytułowaną *Obrazy dzieciństwa w polskiej prozie dziecięcej XXI wieku. W poszukiwaniu kontekstów edukacyjnych* (Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku, Białystok 2020, s.518). Praca stanowi dzieło o sporej objętości, w którym Autorka – jak sama to *nota bene* deklaruje – włącza się do debaty nad istotą roli i znaczenia literatury dla rozwoju dzieci i ich edukacji, ale także nadając pracy taki a nie inny tytuł aspiruje do zaproponowania wyników badań do rozwijającego się dopiero w polskiej literaturze pedagogicznej dyskursu o dzieciństwie o jego obrazach i kontekstach realizowania się analizowanych w perspektywie holistycznej, wielowymiarowej i interdyscyplinarnej. Na rodzimym gruncie dyskurs ten generalnie nie jest na razie zbyt imponujący porównując go z ogólnoswiatowym dynamicznym trendem, bowiem obok kilku prac i autorów o tożsamości pedagogicznej, których zresztą Autorka częściowo wymienia i przytacza w swojej książce (np. Śliwerski, Smolińska-Theiss,

Klus-Stańska, Matyjas, Segiet, Łaciak, Zwiernik, Szczepska-Pustkowska, Markowska-Manista, Jarosz itd), wskazać można jeszcze na kilku tylko badaczy o orientacji socjologicznej, czy z zakresu antropologii kulturowej (np. Jacyno i Szulżycka, Brzozowska-Brywczyńska, Reiman i Radkowska-Walkowicz), lub właśnie lokowanych w obszarze kulturoznawstwa i literaturoznawstwa (Dymara, Szamburska-Niesporek), którzy zasadniczo proponują nowoczesne ujęcie analiz o dziecku i dzieciństwie cechujące się próbą całościowego widzenia dziecka i jego problemów z dominującą jego perspektywą a odchodzące od normatywnego profilu psychologii rozwojowej.

Konstrukcja pracy habilitacyjnej jest zgodna ze standardami tego typu dzieł. Opiera się na dwóch zasadniczych częściach. Pierwsza, ma charakter przeglądu wobec głównej kategorii tematycznej jaką jest dzieciństwo i jego problemy oraz tego jak dzieciństwo odzwierciedlane było w tradycji literackiej. Druga, ukazuje badania własne Autorki dotyczące literatury dla dzieci, które przeprowadziła ona z zamiarem zidentyfikowania sposobów opisywania w niej dzieciństwa i dzieci. Tak bowiem określiła ich cel w książce (s. 118) oraz w autoreferacie (s. 3). Praca według deklaracji Autorki zmierzała więc do wyróżnienia obrazów dzieciństwa i tym właśnie dokonania oryginalnego wkładu w przedmiotowy dyskurs. W sensie metodologicznym Autorka zaproponowała realizację celu drogą analizy literatury dziecięcej. W mojej ocenie ten zamiar był trafnym wyborem a na dodatek wyborem ciekawym, zwłaszcza w perspektywie przedstawionych uszczegółowień badawczych zamierów (s. 118), w których Autorka deklarowała dokonanie odkryć dotyczących nie tylko charakteru dzieciństwa i jego problemów ukazywanych w literaturze dziecięcej, ale też i określenie znaczeń tej literatury w wymiarze jej edukacyjnego wpływu dla dzieci, dla rozwijania ich aspiracji, postaw kreatywnych i twórczych. Jakkolwiek można by nieco polemizować ze sposobem sformułowania tych celów szczegółowych to nie mniej ich sens i proponowane w nich kierunki badań są wartościowe i ciekawe. Przyświecające badaniom główne pytanie zaproponowane przez Autorkę „Jakie obrazy dzieciństwa można wyróżnić w polskiej prozie dziecięcej początków XXI wieku i jakie wynikają z nich wskazania edukacyjne?” uznać należy więc za oryginalnie postawiony problem badawczy dotyczący istotnego zakresu niewiedzy. Tak bowiem zarysowana problematyka badawcza nie była dotąd podejmowana w perspektywie nauk społecznych a stanowiła bardziej obszar zainteresowania literaturoznawców (np. Szamburska-Niesporek). Operacjonalizacja problemu badawczego jaką zaproponowała Autorka (s. 119), stanowi w istocie wyznaczeniem konkretnych kategorii analitycznych, w świetle których Autorka zamierzała i poprowadziła w efekcie analizy obrazów dzieciństwa w tekstach wybranej przez siebie literatury. Autorka w swych problemach badawczych zawarła

takie kategorie, jak szczęśliwe dzieciństwo, rola i znaczenie dziadków w dzieciństwie, znaczenie obecności zwierząt dla dzieci, samotność w dzieciństwie, twórczość dziecięca / twórczy potencjał dzieciństwa, radzenie sobie z chorobą i śmiercią, doświadczenie wojny, kryzysy tożsamościowe i wizerunkowe oraz konsumpcjonizm. Przyglądając się bliżej wyznaczonym kategoriom (uwidocznionym w pytaniach badawczych) odniosłam jednak wrażenie, że Autorka chyba niepotrzebnie postawiła na ową operacjonalizację. Polemizując więc z nią więc uważam, że tym samym ograniczyła się podejmując badania, czy raczej zamknęła się na inne kategorie, jakie mogłyby się wyłonić z analizy literatury podjętej z bardziej otwartą, niedookreśloną postawą. Wydaje mi się, że lepszym rozwiązaniem, bardziej obiecującym odkrywco wyodrębnieniem być może innych kategorii – czyli obrazów - dzieciństwa, byłoby poprzestanie na ogólnym jedynie pytaniu głównym. Stanowiłoby ono bardziej funkcjonalną ramę analizy – swoistą szeroko otwartą bramę do dostrzegania różnych fenomenów dzieciństwa w badanej literaturze i być może jeszcze ciekawszego i odkrywczego wyodrębnienia jego typów. Formułuję tę polemikę bo zakładam, że Autorka postępowała wg standardu sekwencji metodologicznej tj. określenia pytań badawczych przed realizacją badań i analizą materiału. W ramach polemiki co do warstwy metodologicznej, wskazuję też na pewne moje wątpliwości co do spójności pomiędzy postawionymi w rozprawie celami badań przedstawionymi na s. 118 pracy a szczegółowymi problemami badawczymi ukazanymi przez Autorkę na s. 119. Uważam, że ich świetle nieco rozchodzą się tu intencje Autorki w dwie, by nie powiedzieć więcej, strony. Czytając te opisy odniosłam wrażenie że to co chce badań autorka w celach i w problemach badawczych to różne kwestie.

W rozprawie nieco rozczarował mnie lapidarnością fragment ukazujący metodę badań i dobór materiału do analizy. W zakresie uzasadnienia wyboru metod badania i analizy Autorka bowiem (w stosownym fragmencie 4.3.) poprzestała na jedynie kilku ogólnych zdaniach, w których stwierdziła, że posłużyła się analizą wytworów (treści) a w jej ramach klasyczną techniką analizy jakościowej. Ten opis wydaje się nieco zbyt „płaski” oczekiwałabym w rozprawie habilitacyjnej nieco bardziej pogłębionego opisu metodologicznego. Autorka, jak wyjaśniła to dopiero na dalszych kartach (od s.124), jako metodą posługiwała się hermeneutyką, odwołując się do rozumień tej perspektywy nadanej jej m.in. przez Gadamera i Ricoeura oraz innych autorów, ale bardziej to w moim odczuciu ukazuje ją w wymiarze ogólnym filozoficznym, niż w rozumieniu hermeneutyki jako metody analizy w badaniach humanistycznych i społecznych, a tym bardziej zabrakło mi nieco jej rozumienia jako funkcjonalnej perspektywy wobec własnych badań. Tym bardziej że Badaczka zakładała w analizach w istotnym stopniu perspektywę dziecka (znaczenia dla dzieci, wpływu na dzieci

itd.). Wydaje mi się też, że na tle celu podjętych analiz, których efekty Autorka przedstawia w kolejnych rozdziałach rozprawy można było metodologiczną warstwę rozprawy rozważać także w kontekście zastosowania metody analizy fenomenologicznej. Ta bowiem niemal narzuca się jako trafny wybór metody w świetle postawionego problemu głównego. Myślę, że ten moment powinni uchwycić recenzenci wydawniczy i zwrócić Autorce uwagę. Zdecydowanie pełniej i dokładniej wyjaśniła Autorka dobór materiału do analizy - książek reprezentujących literaturę dla dzieci, wyjaśniając zarówno kryteria doboru, jak i techniczny sposób wyboru konkretnych książek. Tu opis w pełni satysfakcjonuje. W stosownym miejscu Autorka odsyła też czytelnika do wykazu zaznaczając, iż całość materiału analizowanego jest wyeksponowana w bibliografii. Samo jednakże to rozwiązanie tj. umieszczenie spisu analizowanego materiału w bibliografii chyba nie było zbyt szczęśliwym rozwiązaniem – co innego bowiem źródła naukowe wspomagające założenia teoretyczne i będące odniesieniami do wyników własnej analizy, a co innego materiał analizowany. Uważam, że lepiej gdyby materiał ten był eksponowany w pracy w innym oddzielnym miejscu nie w bibliografii. To jednak znowu bardziej polemika niż krytyka pracy. Kontynuując chwilę jeszcze wątek bibliograficzny pracy, dodam, że doceniam wykorzystaną interdyscyplinarną literaturę i inne źródła na jakich Autorka oparła pracę w wątkach zarówno analiz teoretycznych, jak i w odniesieniach w analizie badań własnych. Pewien jednak niedosyt budzi raczej ograniczony moim zdaniem zakres prac z obszaru badań nad dzieciństwem w rozumieniu poza literaturoznawczym. Niedosyt odczułam też z powodu ograniczonego wykorzystanie źródeł światowych w tym temacie.

Przedstawiona w pracy analiza (od Rozdziału 5) jest prowadzona systematycznie wokół wyróżnionych wcześniej kategorii - tych które wybrzmiewają w szczegółowych pytaniach badawczych. Eksponując poszczególne rodzaje dzieciństwa, tj.: szczęśliwe z dziadkami, wśród zwierząt, twórcze, samotne, wobec choroby starości i śmierci, naznaczone wojną oraz dzieciństwo pozornych potrzeb, przesytu i konsumpcji - ze słusznym zresztą poczynionym osobistym zastrzeżeniem Autorki co do tej „klasyfikacji” w kontekście autorskiego wyboru kategorii i ich nazwania (na s. 124), Kandydatka prowadzi wokół nich w gruncie rzeczy analizy hermeneutyczno - fenomenologiczne. Jednakże dominującym profilem analiz jest w moim odczuciu nie identyfikowanie zjawisk dzieciństwa a poszukiwanie edukacyjnych znaczeń i walorów poszczególnych tekstów (książek dla dzieci). Innymi słowy, zdecydowanie mniej (niestety) odnajduję w tych analizach prób identyfikowania obrazów i zjawisk (fenomenów) dzieciństwa oraz jego charakteru i problemów a bardziej widzę je jako identyfikowanie i określanie edukacyjnego i wspierającego dzieci znaczenia historii i postaci ukazywanych w

przedmiotowej literaturze. Tu odczułam niedosyt zwłaszcza wobec takiego a nie innego brzmienia tytułu książki.

Generalnie bardzo doceniam wnikliwość i drobiazgowość, jakimi charakteryzują się przedstawione analizy. Autorka wykazała się dużą wrażliwością i kompetencjami w zakresie przede wszystkim analizy literackiej poszczególnych dzieł, jak i ich analizy w ujęciu komparatystycznym - odnosząc swoje charakterystyki utworów i odkrywane w nich znaczenia edukacyjne do innymi utworów literackich dla dzieci tych wykraczających już poza przyjęty przez Autorkę do badań zakres czasowy powstania utworu). W wielu momentach analizy widać też „duszę pedagoga” Autorki gdy „przeczesuje” ona ścieżki fabuł i wypowiedzi bohaterów analizowanych książek w poszukiwaniu walorów edukacyjnych albo też uwarunkowań takiego a dzieciństwa bohaterów. W tym aspekcie Autorka identyfikuje wartości wyznawane przez bohaterów, ich etyczne i pozytywne oraz pomocowe postawy, ciepłe emocjonalne relacje z najbliższymi, aktywność, ciekawe zainteresowania, ambicje, tworzenie i cały szereg innych elementów stanowiących pożądane cele wychowania i edukacji. Autorka identyfikuje też w swych analizach utworów literackich sytuacje trudne doświadczane przez dzieci i sposoby radzenia sobie z nimi które są ukazywane i tym samym promowane. Także tu Autorka akcentuje przede wszystkim walory edukacyjne takich sytuacji a mniej rozważa je jako fenomeny i obrazy. Ten dominujący pryzmat analiz – poszukiwania wartości edukacyjnych analizowanych utworów literackich dla dzieci Autorka dodatkowo potwierdza, stosując podsumowania pod tym właśnie względem, jako odrębny fragment (tytułowany „Edukacyjne przesłania”) umieszczany na końcu każdego z rozdziałów prezentujących analizy (r. 5-12). Sam ten zabieg uważam za funkcjonalnie trafny, choć niekoniecznie ukierunkowany tematycznie (niestety) na główny cel zadeklarowany w pracy, choć potwierdził on, że ukazane analizy Autorki zdecydowanie bardziej skierowane były na identyfikację charakteru przekazu (edukacyjnego) do dzieci jakim cechuje się przedmiotowa literatura, niż na identyfikację ukazywanych w niej cech dzieciństwa - jego specyfiki i jego problemów. Ten cel spełniają głównie wyróżnione ogólne kategorie „ucieleśnione” w tytułach rozdziałów i podrozdziałów oraz (na szczęście) finalna narracja przedstawiona w Zakończeniu (s. 470). Ogólnie oceniając też Zakończenie pracy jako jej część podkreślam tu, że jest ono funkcjonalne, ukazuje nie tylko główne konkluzje ale też akcentuje pedagogiczny wymiar rozprawy oraz wyraża intencje i autoanalizę badań. To szczególnie cenny fragment książki.

W ogólnej mojej ocenie co do zrealizowania zamiarów badawczych uważam, że szala analiz przechyliła się bardziej w stronę wyłuskiwania edukacyjnych walorów literatury dla dzieci, niż opisu zjawisk składających się na dzieciństwo. Poniekąd Autorka sama się do tego

przyznaje w Autoreferacie, pisząc o głównym znaczeniu swych badań w następujący sposób: „Podsumowując, moje badania wskazują, iż treści proponowanej literatury mogą być pomocą dziecku w zrozumieniu własnych emocji, pomocą w opisywaniu i tłumaczeniu rzeczywistości, w której żyją”. W zasadzie to najbardziej trafne ujęcie wyników jej badań. Czyli nie tyle wnoszą one jakieś obrazy i fenomeny dzieciństwa ile określają edukacyjne i wspierające dzieci walory literatury. Co do samych rodzajów (obrazów) dzieciństwa wyróżnianych przez Autorkę w ramach których prowadziła swoje analizy, to są one moim zdaniem w większości trafnie określone, znanymi zresztą z innych analiz nazwami, choć miejscami są też zakamuflowane w bardziej rozbudowanych tytułach (podrozdziałów), w których trudno znaleźć czytelnikowi proponowaną nazwę „rodzaju” czy „zjawiska” dotyczącego dzieciństwa.

Podsumowując ocenę osiągnięcia podstawowego, chcę podkreślić iż ukazuje on Autorkę jako kompetentną badaczkę, a poziom naukowy i jakość zaprezentowanych w nim analiz uznać należy za satysfakcjonujące. Przede wszystkim, zwraca uwagę biegłość Badaczki w zakresie umiejętności literaturoznawczych. Tu widać, że Autorka szczególnie swojsko czuje się w takim profilu analiz. Ale wykazała się też Ona wysokimi umiejętnościami co do odczytywania znaczeń pedagogicznych identyfikując w bogatej literaturze przekazy edukacyjne, ale też i przekazy wspierające jakie autorzy tych utworów w nich kierują do dzieci. Nieco problematyczne byłoby co prawda osadzenie Jej analiz na tle współczesnych badań dotyczących dzieciństwa, jest to bowiem analiza przekazu jaki jest kierowany do i dla dzieci ze strony dorosłych. I tak naprawdę nie jest to perspektywa dzieci tylko próba autorów utworów pokazania problemów ich oczami. Przyjmuję jednak, że nie takie mogły być motywy Autorki a dostrzeżenie tego aspektu przeze mnie wynika raczej z mojego osobistego naukowego profilu. Bez wątplenia należy podkreślić znaczenie naukowe i uznać oryginalny wkład, jaki badaniami tymi Autorka włącza się w wiedzę literaturoznawczą i pedagogiczną, ukazując edukacyjne znaczenia literatury dla dzieci - dla radzenia sobie przez dziecko z sytuacjami i problemami oraz pomocy w rozumieniu rzeczywistości. Ten zamiar badawczy Autorce udało się w pełni zrealizować. Sama Autorka kładzie na to akcent, przypominając swoje główne zamiary co do tej pracy (w zakończeniu) jako wyodrębnienie edukacyjnych znaczeń utworów literackich dla dzieci na tle wyróżnionych obszarów dzieciństwa (s. 469). Doceniam wyodrębnione obszary analizy, które Autorka nazywa obrazami dzieciństwa, jakkolwiek mają one jako ujęcia charakter raczej konwencjonalny, potocznie i intuicyjnie uświadamiany i stosowany przez innych autorów. Wskazując na inne jeszcze wartości pracy chcę podkreślić też bogactwo tematyczne ukazanych analiz tj. ich wielowątkowość. Właściwie moim zdaniem wystarczyłoby

tych wątków na kilka oddzielnych opracowań. Co prawda Autorka pisze (s. 473), iż lektura może budzić niedosyt rozwijanych wątków, to jednak zapewniam, że jest wręcz odwrotnie. Kolejnym wartością pracy jest wyraziste umieszczanie przez Autorkę pedagogicznych komentarzy postulatywnych i pedagogicznych rekomendacji wskazujących na sposoby wykorzystywania literatury dla dzieci w celach edukacyjnych. Pragnę też podkreślić, iż wartością pracy jej przebijająca z jej kart interdyscyplinarna postawa badawcza Autorki ale równocześnie ogromna jej pasja, jej miłość do tematu jakim jest znaczenia literatury i sztuki oraz literackiej wypowiedzi dla oddziaływania na dzieci i młodzież oraz ogólniej – jej znaczenie jako wychowania przez sztukę. Praca napisana jest bowiem z widocznym ogromnym osobistym zaangażowaniem i imponuje znajomością przedmiotu badań – literatury dla dzieci. Z pewnością taka postawa zaowocuje kolejnymi ważnymi naukowymi dokonaniem Autorki.

W świetle wyrażonych wyżej komentarzy i ocen, stwierdzam więc, że przedstawiona przez Annę Józefowicz praca pt. *Obrazy dzieciństwa w polskiej prozie dziecięcej XXI wieku. W poszukiwaniu kontekstów edukacyjnych* spełnia standardy merytoryczne, metodologiczne a także odpowiedniego poziomu prezentowanych analiz teoretycznych i analiz badań własnych, jakie oczekiwane są wobec prac awansowych na poziomie habilitacji w pedagogice.

3. Ocena pozostałego dorobku naukowego (publikacji) Kandydatki

Kandydatka przedstawiła ze swojego podoktorskiego dorobku do oceny, poza osiągnięciem podstawowym, 15 artykułów i rozdziałów opublikowanych w czasopismach naukowych oraz w pracach zbiorowych. Są to teksty publikowane na przestrzeni 8 lat tj. od 2012 do 2019 roku. Przedstawiła także monografię autorską pt. *Rola społeczna matki w rodzinie wiejskiej w Drugiej Rzeczypospolitej* (Białystok 2011, ss.254) będącą pokłosiem jeszcze pracy doktorskiej (o tym samym tytule) oraz drugą monografię - współautorską (4 autorów) pt. *Sztuka i jej miejsce w edukacji międzykulturowej* (Adam Marszałek, 2015, s. 186). Jej dorobek podoktorski (doktorat w 2009 roku) jest jednak większy, gdyż łącznie obejmuje 27 rozdziałów w pracach zbiorowych, 5 haseł encyklopedycznych oraz blisko 20 artykułów opublikowanych w czasopismach naukowych. Co ważne, wiele jej artykułów ukazało się w punktowanych dobrych czasopismach, takich jak „Problemy Wczesnej Edukacji”, „Pedagogika Społeczna”, „Kultura Społeczeństwo Edukacja”, „Kwartalnik Pedagogiczny”. Kilka artykułów i haseł encyklopedycznych opublikowano w językach obcych. Publikacje Kandydatki to w większości teksty samodzielne, rzadziej współautorskie. Patrząc na zakres jej dorobku w kolejnych latach można zauważyć, iż rozwój naukowy jest dość systematyczny, nie skokowy.

Pod względem liczby publikacji Autorka spełnia moim zdaniem oczekiwania stawiane kandydatom do habilitacji. Ważne że publikowała w dobrych miejscach w kontekście istniejących i realnych możliwości dla badaczy pedagogów. Jej dorobek publikacyjny przekłada się na dobre parametry pomiaru jakości naukowej – osiągnęła wskaźnik niemal 570 punktów wg. standardów MNiSW, w tym zwraca uwagę, iż dobrze publikowała zwłaszcza w ostatnich latach. Liczba cytowań nie jest jednak zbyt imponująca (h-index=2).

Dorobek publikacyjny sama Kandydatka charakteryzuje w swym autoreferacie jako kilkunurtowy: społeczne role kobiet na przestrzeni dziejów, edukacyjny charakter opowieści regionalnych oraz literatura dla dzieci i młodzieży.

W pierwszym nurcie badań - społeczne role kobiet na przestrzeni dziejów (ostatnia publikacja w 2017r.) na plan pierwszy wyłania się książka będąca pokłosiem badań doktorskich *Rola społeczna matki w rodzinie wiejskiej w Drugiej Rzeczypospolitej* z 2011 roku. Książka ta, jakkolwiek nie do końca powinna być moim zdaniem analizowana w obszarze podoktorskiego dorobku Kandydatki jest bowiem bezpośrednim przełożeniem pracy doktorskiej, to jednak w ogólnym komentarzu na jej temat warto widzieć ją jako ważny etap rozwoju badawczego Kandydatki, gdyż zawiera ona dobrze przeprowadzone badania przeglądowo-historyczne oraz bezpośrednio materiałów historycznych na temat przekazów dotyczących oczekiwań wobec kobiet w analizowanym okresie. Jest w niej kilka „wpadek” metodologicznych, jak np. nazwanie przeprowadzonych przez siebie badań monografią (s. 19) i ogólnie mało wprawny opis metodologiczny, ale to pierwsza poważna praca w dorobku więc te niedoskonałości można rozumieć. Nie mniej same badania prasy jaka ukazywała się w okresie II Rzeczypospolitej oraz pamiętników pisanych w tym okresie, są ciekawe i oryginalne. Rola kobiety jest w tej pracy ukazywana na tle dość wnikliwej charakterystyki rodziny wiejskiej badanego okresu. Znaczące miejsce w analizach zajmuje też temat relacji opiekuńczo wychowawczych matki z dzieckiem. Praca jest moim zdaniem ciekawa i wartościowa naukowo ukazując oryginalne badania.

W tym pierwszym nurcie tematycznym lokują się także 4 teksty z lat 2012-2017 podejmujące zagadnienia takie, jak patriotyzm kobiet w legendach i podaniach, obraz matki w współczesnej prozie chińskiej, społeczno-kulturowe wyobrażenia o macierzyństwie na przestrzeni dziejów oraz inicjatywy społeczne kobiet na wsi międzywojennej. Lektura przedstawionych do oceny 2 tekstów dowodzi, że są to opracowania solidne, bazujące na dobrych kompetencjach badawczych Autorki z obszaru literaturoznawstwa (tekst o patriotyzmie kobiet w podaniach i legendach z 2012 r), ale też dobrze oceniam napisany na bazie przeglądu dyskursu naukowego w pryzmacie analizy historycznej, tekst o wyobrażeniach na temat macierzyństwa (z 2017 r)

W tych tekstach Kandydatka dowodzi swych umiejętności w zakresie analizy jakościowej w profilu fenomenologicznym oraz w oparciu o analizy dyskursu. Oba teksty są na bardzo dobrym poziomie naukowym i ciekawe poznawczo.

Drugi nurt tematyczny dorobku Kandydatki dotyczy edukacyjnych walorów opowieści regionalnych. W jego ramach Kandydatka przedstawiła 5 tekstów, z których 2 to hasła encyklopedyczne „Wiktor Szwed” i „Legendy regionu Podlasia” a jeden opis relacyjny projektu warsztatów artystyczno-edukacyjnych z dziećmi bez elementów analizy badawczej. Tak więc badawczy charakter mają w tym zbiorze tylko 2 teksty o rewitalizacji i powstawaniu zbiorów opowieści ludowych. Kandydatka oparła w nich swoje analizy o gotowe zbiory legend. Koncentrowała się na kontekstach powstawania tych zbiorów i częściowo obecnych w analizowanych opowieściach motywach. W mojej ocenie zaprezentowany tu typ analizy jest bardziej charakterystyczny dla badań literaturoznawczych, mniej tu pedagogiki choć jest ona obecna zwłaszcza w zakończeniu. Zdecydowanie przyciąga natomiast uwagę tekst o portretach dzieciństwa i obrazach dzieciństwa zachowanych w legendach (z 2016r), który jest jakby pierwowzorem pomysłu zastosowanego później w pracy habilitacyjnej. Opracowanie to stanowi owoc badań treści legend podlaskich. Przedstawia dobry poziom analiz naukowych opartych na podejściu fenomenologicznym, identyfikującym typy dzieci i problemy dzieciństwa przedstawiane w tekstach ludowych regionu macierzystego dla Kandydatki. Tekst ten jest moim zdaniem bardzo dobry, ukazuje dobry poziom naukowy co do analiz oraz wnioskowania, jest też wartościowy w sensie wnoszenia nowych elementów w wieloprofilowe badania na temat dzieciństwa. Ten tekst oceniam wysoko.

W tym drugim nurcie tematycznym należy chyba też widzieć jej współautorską monografię pt. *Sztuka i jej miejsce w edukacji międzykulturowej* (Toruń 2015), w której razem z trójką innych autorów ukazuje rozważania na temat edukacyjnych walorów różnych rodzajów sztuki. Jakkolwiek nie widać tego w spisie treści, to domyślić można się, że szczególnie rozdział o literaturze dla dzieci i młodzieży przypisać należy Kandydatce. W opracowaniu tym odnaleźć można główne wątki i tezy przedstawiane też w innych publikacjach Autorki - o baśniowej narracji na temat Innych, o bajkach i innych przekazach międzykulturowych, ale też na temat konceptu Innego w lekturach szkolnych i w ogólnej prozie dla dzieci i młodzieży. Szczególną moją uwagę jako wartościowy poznawczo, przykuł wątek analizy sytuacji dzieci romskich oraz żydowskich w wybranych utworach literackich. Przeprowadzona analiza, podobnie jak w innych prezentowanych przez Kandydatkę badaniach, ma charakter literaturoznawczy z profilem pedagogicznych interpretacji. Opracowanie to ma też walory metodyczne ukazując

bezpośrednie scenariusze do prowadzenia zajęć z dziećmi w oparciu o konkretne utwory. Ogólnie dobrze oceniam ten tekst (rozdział liczy ok 38 stron A5).

Trzeci obszar tematyczny wyróżniany w dorobku Kandydatki – literatura dla dzieci i młodzieży - obejmuje kilka nurtów szczegółowych takich, jak międzykulturowość w literaturze, biblioterapia oraz problemy dzieciństwa.

Pierwszy, reprezentowany jest w dokumentach złożonych w postępowaniu w zasadzie przez jeden tekst badawczy o bajce międzykulturowej, drugi bowiem to hasło encyklopedyczne („Hamilton Virginia”). Tekst opiera się o analizę przeglądową dyskursu na temat wielokulturowości oraz analizę bajek międzykulturowych. W mojej ocenie opracowanie jest właściwie relacją „z drugiej ręki” na ten temat i ma raczej wartość poznawczo-edukacyjną (do wykorzystania w dydaktyce np. akademickiej), niż badawczo-dyskursywną. Znajdują się w nim co prawda elementy bezpośredniej analizy treści źródeł pierwotnych (samych bajek) ale w mniejszości. W tekście mocno wybrzmiewa postulatywna narracja co lokuje go w dyskursie pedagogicznym. W swym charakterze stanowi moim zdaniem poprawne opracowanie tematu wskazujące przydatność przedmiotowej literatury dla celów edukacji wielokulturowej.

W ramach biblioterapeutycznych walorów literatury dla dzieci, Kandydatka przedstawiła do oceny 1 tekst na temat terapeutycznych oddziaływań wobec trudnego tematu śmierci (opublikowany w czasopiśmie „Dziecko Krzywdzone”). Tekst jest moim zdaniem bardzo dobrym opracowaniem tematu, w którym Autorka w oparciu o wybór konkretnych utworów analizując bezpośrednio ich treść, ukazuje terapeutyczne możliwości tej literatury. Część badawcza tekstu poprzedzona została częścią przeglądową, również dobrze opracowaną. Całość stanowi oryginalny wkład i jest efektem literaturoznawczo-pedagogicznej analizy (badań) poprowadzonej na dobrym poziomie. Uważam, że to jeden z najlepszych tekstów Autorki przedstawionych do oceny.

W ostatnim obszarze tj. na temat problemów dzieciństwa ukazywanych w literaturze Autorka zaproponowała do oceny 5 tekstów (w dokumentacji o numerach B11-B15) powstałych w latach 2013-2019. Stanowią one poniekąd bezpośrednią forpocztę dla rozprawy habilitacyjnej, podejmując jej temat. Dwa teksty w tym zestawie opublikowane zostały w dobrych czasopismach pedagogicznych, a reszta w pracach zbiorowych. W kolejności chronologicznej, pierwszy to rozdział w pracy zbiorowej poświęconej Korczakowi, powstałej jak się domyślam po roku korczakowskim (2012) i jego inicjatywach. Jest to analiza bohatera dziecięcego ukazanego w utworze Janusza Korczaka „Spowiedź Motyla”. Tekst stanowi autorską propozycję interpretacji dzieła Korczaka i w tym sensie można spostrzegać jego wartość, jakkolwiek tropy interpretacji utworu przez Kandydatkę różnią się od proponowanych przez

innych autorów (zob. M.Sadan, *Od Bobo do Spowiedzi Motyla...* w „Prawa dziecka wczoraj dziś i jutro, pod red. M. Michalak , 2018). Docenić jednak należy oryginalną interpretację Autorki i próby odniesienia się w niej także do innych utworów Janusza Korczaka. Drugi w porządku chronologicznym tekst to rozdział ułożony w pracy zbiorowej na temat edukacyjnych i społecznych światów dziecka (red. H.Krause-Sikorska i M.Klichowski), którą zresztą miałam przyjemność swego czasu recenzować. Kandydatka umieściła w tym tomie swój anglojęzyczny tekst na temat relacji rodzinnych i rówieśniczych dziecka ukazujących w prozie dziecięcej i jej edukacyjnego kontekstu. Jak więc widać tekst ten mocno związany jest tematycznie z późniejszą ideą ukazaną w szerokim polu tematycznym pracy habilitacyjnej, jest bowiem próbą hermeneutyczno-fenomenologicznej analizy wybranych utworów literackich (zauważam, że wiele z nich, np. autorów takich, jak Prześluga i Frączak i inni, stało się też przedmiotem analiz w pracy habilitacyjnej), pod kątem ukazujących w nich problemów i sytuacji dzieci w kontekście rodziny, relacji z dziadkami, relacji rówieśniczych, ale też wojny. Tekst spostrzegam więc jako swoisty zaczyn dla późniejszej rozprawy habilitacyjnej. Sam w sobie prezentuje on dobry poziom analiz o profilu zarówno literaturoznawczym, jak i pedagogicznym. Kolejny w tym zestawie tekst opublikowany w „Kulturze i Społeczeństwie” jest podobnie jak wcześniejszy, literaturoznawczo-pedagogiczną analizą utworów literackich dla dzieci i młodzieży skupioną na kategorii godności jako wartości rozwojowej. Tekst ten stanowi przykład bardzo dobrego tekstu naukowego. Dowodzi to, jak wraz z nabywaniem doświadczenia poprawia się poziom analiz prowadzonych przez Autorkę na przedmiotowej literaturze w poszukiwaniu fenomenów reprezentujących jakieś przyjęte przez nią kategorie tematyczne. Tekst spostrzegam jako już bardzo dojrzały, w którym Autorka operuje licznymi odniesieniami do źródeł także poza literaturoznawczych (np. do Levinasa, Bubera, Kotarbińskiego). Widać, iż Kandydatka rozwijając się w kontekście badawczym coraz bardziej wyzwala się z ram analiz literaturoznawczych, „wypływając na szersze wody” humanistyki i nauk społecznych. Potrafiła też tu pokazać swoją wprawność badawczą poprzez bardziej konsekwentne trzymanie się celu analiz, podczas gdy we wcześniejszych publikacjach odczuwać można było pewien ich eklektyzm. Wysoko oceniam ten tekst. Następny tekst w tej tematyce (z roku 2017) traktuje o relacjach matka -dziecko, ponownie rozpatrywanych w oparciu o typ badań, w których widać, że Autorka się specjalizuje, tj. analizy tekstów w profilu literaturoznawczo-pedagogicznym. Także tu w oparciu o wybrane utwory współczesnej prozy dla młodych ludzi, Kandydatka analizuje relacje wychowawcze jakie są w nich ukazywane w kontekście edukacyjno-terapeutycznych walorów tej literatury. Tekst prezentuje dobry poziom analiz uwzględniających odniesienia do dyskursu ogólnego nauk społecznych i do

pedagogiki. Jest to opracowanie wartościowe i wnoszące do dyskursu naukowego istotne walory poznawcze. Ostatni w tej grupie tekst na temat edukacji dziecka ku wartościom ponadczasowym na przykładzie określonego utworu literackiego A. Gibasiewicz (opublikowany w *Problemy Wczesnej Edukacji*, 2019), także zaliczyłabym do opracowań dobrych i wartościowych naukowo, ale jednocześnie uważam, że jest to tekst o nachyleniu metodycznym. Obok zaprezentowania przeglądowych wątków o funkcjach tego typu utworów (baśni) oraz literackiej analizy wybranego utworu, Autorka bowiem akcentuje pedagogiczno-metodyczne aspekty analizowanego utworu, wskazując konkretne pedagogiczne rekomendacje co do jego wykorzystania. Uważam ten tekst za dobry w tych dwóch więc wymiarach – naukowo-badawczym i metodycznym, jako z jednej strony przykład określonego typu badań opartych na analizie treści, jak przedstawienia ich pedagogiczno-metodycznych konsekwencji.

Cały trzeci nurt twórczości Autorki o edukacyjnych walorach literatury dla dzieci i młodzieży jest moim zdaniem ciekawym i oryginalnym zbiorem opracowań wartościowych naukowo. Nie dziwi mnie więc, że ten właśnie nurt tematyczny uznała Kandydatka za warty pogłębienia i rozwinięcia w projekcie habilitacyjnym. Wybór ten był moim zdaniem trafny. Myślę też, że ten właśnie nurt nadaje Autorce w najwyższym stopniu osobliwość badawczą czyli tożsamość i specyfikację naukową. Wydaje się być że to on będzie marką jej rozpoznawalności w środowisku naukowym. Pozostaje mi życzy, aby Kandydatka ten nurt rozwijała sięgając do kolejnych zagadnień – tematów i kolejnych materiałów literackich.

Podsumowując dorobek naukowy Kandydatki (poza pracą habilitacyjną), stwierdzam że jego zakres ilościowy tekstów jest satysfakcjonujący, formuły ich publikowania zapewniały dużej ich części rzetelną krytykę naukową (publikacje w czasopismach z listy MNiSW). W oparciu o przedstawione do oceny teksty (scharakteryzowane wyżej), uważam, że opracowania Kandydatki są na dobrym poziomie naukowym i jakkolwiek uparcie trzyma się Ona tylko jednego rodzaju badań i nie pokazuje się jako badaczka posiadająca kompetencje w zakresie badań empirycznych, to jednak uznaję jej prawo do takiej specjalizacji i jednostronności metodologicznej. Podkreślam przy tym jednak, że parametry naukowe Kandydatki są dość niskie: liczba cytowań wg bazy Google Scholar = 19, *indeks Hirscha* wg Google Scholar = 2, co powinno być dla Niej sygnałem większej aktywności na polu zadbania o widzialność naukową.

4. Ocena ogólna pozostałej aktywności naukowej Kandydatki (po doktoracie) wg. kryteriów wskazanych w art. 219 Ust. 1 p.2 Ustawy z dnia 20 lipca 2018 r *Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce* [Dz. U. 2018 poz.1668]

Kandydatka poza wskazanymi i skomentowanymi powyżej osiągnięciami naukowymi w postaci osiągnięcia podstawowego tj. monografii pt. *Obrazy dzieciństwa w polskiej prozie dziecięcej XXI wieku* i pozostałych 2 monografii, współredakcji 1 monografii oraz 19 artykułów naukowych (opublikowanych w czasopismach punktowanych) i 27 rozdziałów w pracach zbiorowych a także opracowaniami haseł encyklopedycznych (5), przedstawiła także szereg innych osiągnięć.

1. W zakresie osiągnięć projektowych nie wykazała kierowania żadnym projektem, wskazała natomiast na uczestnictwo w realizacji projektu badawczego (11H 17 0013 85) Narodowego Programu Rozwoju Humanistyki, gdzie była członkiem zespołu realizującego badania oraz autorką 2 prac /artykułów opublikowanych w j. angielskim. Drugi wskazany projekt badawczy dotyczy osiągnięć doktorskich i książki podoktorskiej jako jego rezultatu. Pozostałe wskazywane przez nią projekty „Rozwój przez Kompetencje” (Europejski Fundusz Społeczny oraz „Akademia Trzeciego Wieku w UwB” (realizowanym w macierzystym wydziale), nie miały charakteru badawczo-naukowego. Także wskazane prace w ramach zespołów badawczych (s. 17 „Wykazu osiągnięć”) dotyczą projektów o charakterze praktycznym społecznym lub edukacyjnym pozyskiwanych w ramach tzw. zadań publicznych.

2. Kandydatka wygłosiła 15 referatów na naukowych konferencjach międzynarodowych oraz 14 referatów na konferencjach krajowych (wiele z nich organizowanych przez macierzysty wydział UwB).

3. Kandydatka wskazuje na członkostwo w 2 organizacjach - w Stowarzyszeniu Wspierania Edukacji Międzykulturowej (od 2014) oraz w Zespole Pedagogiki Młodzieży działającym przy KNP PAN.

4. W zakresie staży w zagranicznych lub krajowych instytucjach naukowych lub akademickich lub artystycznych - Kandydatka wykazała 1 staż krótkoterminowy w zagranicznym ośrodku akademickim w Uniwersytecie w Kordobie (Hiszpania) w 2016 (około 3 tyg) oraz staż naukowy w Uniwersytecie Śląskim (Filia w Cieszynie) ok. 3 tygodnie w 2016.

5. Kandydatka jest członkinią redakcji jednego czasopisma naukowego „Ars Inter Culturas” wydawanego przez Akademię Pomorską w Słupsku.

6. Kandydatka sporządzała recenzje artykułów naukowych w czasopismach z listy MNiSW: Pedagogika Społeczna, Kultura Społeczeństwo Edukacja.
7. Kandydatka po doktoracie uczestniczyła kilkakrotnie w programach międzynarodowych w ramach programu Erasmus+ część dydaktyczna (Grecja, Hiszpania, Belgia, Litwa, Holandia) [s.20-21 „Wykazu Osiągnięć”]. Nie uczestniczyła w międzynarodowych programach w wymiarze badawczo-naukowym.
8. W zakresie współpracy z otoczeniem, Kandydatka wskazała na współpracę z bibliotekami, przedszkolami i szkołami oraz placówkami opiekuńczo-wychowawczymi (nie określając bliżej jej charakteru) oraz wykazała udział w kilku eventach środowiskowych o literaturoznawczo-edukacyjnych charakterze.
9. Pozostałe aktywności naukowe brane pod uwagę w ocenie tj. udział w ciałach eksperckich, wykonywanie ekspertyz, nie zostały przez Kandydatkę wykazane.

Podsumowując pozapublikacyjne osiągnięcia Kandydatki, stwierdzam, że wykazała się ona aktywnością naukową w zakresie ustawowych kryteriów prezentacji dorobku naukowego nie w pełnym zakresie, a tylko co do części z nich .

5. Ocena aktywności w sferze dydaktycznej, organizacyjnej oraz popularyzatorskiej

Z opisu działań w przedmiotowym zakresie wynika, że Kandydatka wykazuje się aktywnością dydaktyczną w sferze akademickiej, prowadząc zajęcia o charakterze ćwiczeń i laboratoriów, ale też i wykładów z kilku przedmiotów których tematyka jest osadzona blisko lub w bezpośredniej relacji z prowadzonymi przez Autorkę badaniami naukowymi (wymienia je na s. 21 autoreferatu). Ponadto Kandydatka wykazuje się już też doświadczeniem w prowadzeniu seminariów naukowych i promowaniu prac dyplomowych. To jej doświadczenie dobrze rokuje na prowadzenie wartościowych aktywności dydaktycznych i dydaktyczno-naukowych w kształceniu młodych adeptów nauki. Jej doświadczenie dydaktyczne wykazuje też elementy umiędzynarodowienia (zaj.dyd. w ramach Erasmusa) co również jest istotne z punktu widzenia rozwoju szkolnictwa wyższego w naszym kraju. Kandydatka wykazała się także działalnością popularnonaukową (s. 22 -23 autoreferatu), której zakres jest satysfakcjonujący w świetle oczekiwań w tym obszarze tj. jako aktywności wymaganej od kandydatów do naukowej samodzielności z punktu widzenia misji uniwersytetu jako takiego. Kandydatka wykazała się też doświadczeniem w działalności organizacyjnej dla środowiska naukowego i dla macierzystej uczelni (co m.in. uhonorowano nagrodą Rektora UwB). Aktywność organizacyjną Kandydatki oceniam więc jako satysfakcjonującą.

6. Wniosek końcowy

Biorąc pod uwagę poziom naukowy i metodologiczny osiągnięcia podstawowego oraz zakres i jakość naukową pozostałego dorobku Pani Doktor Anny Józefowicz a także jej aktywność badawczą oraz uwzględniając także pozostałą jej aktywność (popularyzatorską, organizacyjną i dydaktyczną, a także jej współpracę naukową z otoczeniem), **popieram jej wniosek o uzyskanie stopnia doktora habilitowanego.**

Jakość jej osiągnięć naukowych oraz systematyczność jej rozwoju naukowego oraz wyrazisty profil tematyczny i metodologiczny Kandydatki dobrze rokują dla dalszej jej kariery naukowej ale już na tym etapie jej tożsamość naukowa wydaje się być skryształizowana tematycznie a prezentowane badania i teksty wskazują na osiągnięcie przez nią oczekiwanego poziomu dojrzałości i samodzielności naukowej.

Tym samym stwierdzam, że **Pani dr Anna Józefowicz spełnia wymogi ustawowe i wnioskuję o dalsze procedowanie jej sprawy w postępowaniu habilitacyjnym.**

1 lutego 2021r.